

4

Kotiin paikantuvan tutkimuksen metodologisia lähtökohtia

Kirsi Juhila, Johanna Ranta & Suvi Holmberg

Johdanto

Ymmärrämme tässä luvussa kodin paikaksi, jonka ihminen kokee itselleen merkitykselliseksi, johon hän tuntee kuuluvansa ja josta käsin hän asettuu muihin paikkoihin ja laajemmin maailmaan. Tämänkaltaisen ymmärrys kodista johtaa sellaisiin tutkimuksellisiin otteisiin ja lähestymistapoihin, joiden lähtökohtana on paikan (place) käsite ja sen määrittely. Olennaista on sen ero tilan (space) käsitteeseen (esim. Cresswell 2004, 7). Tila voi olla mikä tahansa fyysinen tai virtuaalinen ympäristö, kuten asunto, metsä, katu, toimisto, sairaala tai internetin keskusteluryhmä. Tiloista tulee paikkoja, kun ihmiset liittävät niihin henkilökohtaisia tai kollektiivisia merkityksiä ja kiinnittyvät niihin tunnetasolla. Esimerkiksi asunnosta (tila) voi rakentua kuulumisen ja turvallisuuden merkityksiin yhdistetty koti (paikka), tai metsästä (tila) voi tulla siellä vietetyn ajan myötä rauhoittumisen ja virkistäytymisen paikka.

Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.), 2022.

Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus.

Tampere: Tampere University Press, 85–120.

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>

Internetin keskusteluryhmästä (tila) saattaa puolestaan muovautua vertaisuutta ja tukea tarjoava paikka. Tiloista voi tulla paikkoja myös kielteisten merkitysten seurauksena: kadusta (tila) voi kehittyä pelon paikka raiskausyrittäjien jälkeen tai julkisesta toimistosta (tila) nöyryytysten paikka huonojen asiointikokemusten vuoksi.

Tiloista ei tule paikkoja vain tai edes ensisijaisesti henkilökohtaisten merkitystenantoprosessien myötä, sillä tilat sisältävät myös kulttuurisia ja historiallisia merkityksiä, jotka tekevät niistä yleisesti tunnistettuja paikkoja. Esimerkiksi vanha rakennus (tila) saatetaan tunnistaa paikaksi, joka toimi 1960-luvulla työlaitoksena irtolaisuudesta tuomituille, kun taas uusi rakennus (tila) merkityksellistetään kaikille avoimeksi ja kohtaamiset mahdollistavaksi kirjastoksi.

Prosessi, jonka myötä tilasta voi tulla paikka, ei ole kiveen hakattu: merkitykset elävät ja muokkautuvat. Ihmiset tekevät ja rakentavat paikkoja jatkuvasti sosiaalisissa ja jokapäiväisissä, arkisissa käytännöissään sekä keskinäisessä vuorovaikutuksessaan (Lefebvre 1991, 26–27; Cresswell 2004, 7–51; Massey 2008). Myös koti syntyy käytännöissä, kuten Anni Vilkkonen (2010, 37) ja Michel de Certeau (1998, 117) paikan määritelmään nojautuen kirjoittaa:

Koti syntyy suhteestamme paikkaan, kun muokkaamme, muunnamme ja harjoitamme sitä käytännöissämme ja käytäntöjämme varten. Koettelulla ja koulimisella muovaamme materiaalisesta maailmasta – asunnosta, esineistä – elettyä, koettua tilaa. Ja tila vastaa sitoutumiseemme, vaikuttamalla takaisin eläjäänsä.

Tilojen merkitykset eivät ole staattisia, vaan ne voivat muuttua vaihtuvien käytäntöjen ja niistä seuraavien tunnekokemusten myötä. Esimerkiksi asunto voi muuttua kodista pelon paikaksi lähisuhdeväkivallan vuoksi tai toimisto nöyryytyksen paikasta kuulumisen ja tunnustamisen paikaksi hyvien työntekijäkohtaamisten ansiosta. Paikkamerkitykset muuttuvat myös kollektiivisten ja historiallisten tapahtumien seurauksena. Esimerkiksi Berliinin muurin alue oli ennen rajan ja kontrollin paikka, mutta se muuttui yhteenliittymisen ja vapauden paikaksi muurin murtumisen ansiosta vuonna 1989. Berliinin muurin hajottamiseen liittyi myös fyysistä toimintaa. Paikkojen merkityk-

sellistämiseen sosiaalisissa ja arkisissa käytännöissä kytkeytyykin ruumiillisuus; paikat rakentuvat, kun ihmiset tekevät asioita joissain tiloissa (Cresswell 2004, 37). Ruumiillisuuteen liittyvät myös paikkoihin ja niiden tekemiseen kietoutuvat äänet sekä tunto- ja hajuaistikokemukset (Sillanpää 2017, 73).

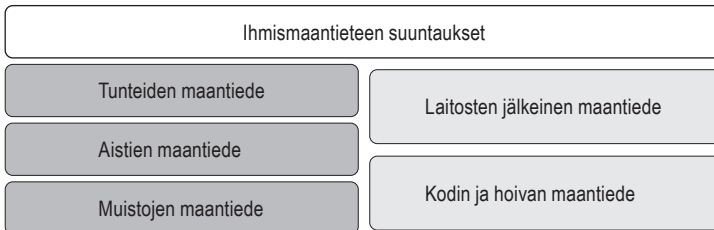
Kun seuraavassa paneudumme siihen, kuinka kotia paikkana on mahdollista tutkia, kiinnitymme edellä kuvatun kaltaiseen ymmärrykseen paikasta merkityksellistettynä tilana, jota tehdään ja uusinnetaan sosiaalisissa ja arkisissa, jokapäiväisissä käytännöissä. Paikkamerkitykset rakentuvat tietyissä tiloissa tapahtuvassa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä yksilöllisinä ja ruumiillisina kokemuksina näistä tiloista. Tiloihin kietoutuu lisäksi historiallisia ja kulttuurisia merkityksiä, jotka rakentavat niistä tietynlaisia paikkoja. Ihminen voi esimerkiksi aistia tietyn tilan turvallisena ja lämpöisenä paikkana, jossa levätään ja tehdään askareita rakkaiden ihmisten kanssa. Hän ymmärtää tällaisen tilan kodiksi, koska historiallisesti ja kulttuurisesti liitämme kodin ideaaliin tämänkaltaisia merkityksiä.

Tämä kodin ja paikan tutkimuksellisia lähestymistapoja ja -otteita esittelevä luku etenee seuraavasti. Ensimmäisessä osassa käsittelemme paikkamerkitysten tutkimusta ihmisen ja paikan väliseen suhteeseen pureutuvan ihmismaantieteen näkökulmasta. Koska kirjaa läpileikkaavina teemoina ovat haavoittuvuus ja kodeissa tapahtuvat asiakas-työntekijäkohtaamiset, tarkastelemme näiden kannalta olennaisia ihmismaantieteen suuntauksia, jotka olemme nimenneet seuraavasti: tunteiden, aistien ja muistojen maantiede, laitosten jälkeinen maantiede sekä kodin ja hoivan maantiede. Luvun toisessa osassa haemme tutkimuksen välineitä ihmisten keskinäiseen arkiseen toimintaan keskittyvästä etnometodologiasta, erityisesti niistä suuntauksista, joissa paikat ja fyysiset objektit nähdään keskeisinä vuorovaikutuksen osapuolina. Poimimme etnometodologiasta sellaisia tutkimusotteita, jotka ovat tämän kirjan fokuksen kannalta olennaisia: kategoriat ja paikkoihin liittyvä kulttuurinen tieto sekä keskusteluvuorovaikutus ja materiaallinen maailma. Luvun kolmannessa osassa käsittelemme liikkuvan etnografian viitekehyksessä sitä, mitä tilojen ja paikkamerkitysten tutkiminen edellyttää tutkijalta käytännössä.

Ihmismaantiede ja arkisten paikkamerkitysten tutkiminen

Ihmismaantieteellisessä tutkimuksessa keskitytään väljästi määritellen ihmisten ja paikan väliseen suhteeseen. Näitä kahta ei voi tutkia toisistaan irrallisina, vaan dynaamisessa ja muuttuvassa suhteessa toisiinsa, sillä ”ihmiset konstruoivat paikkoja ja paikat ihmisiä” (Holloway & Hubbard 2013, 7). Sanoetaan myös: ”olla ihminen, on olla paikassa” (Cresswell 2004, 23). Ihmismaantiede on laaja, monia tutkimusalueita ja menetelmällisiä suuntauksia kattava tieteenala (ks. esim. Häkli 2008: Cloke ym. 2014). Tässä luvussa kiinnitymme sellaisiin ihmismaantieteen lähestymistapoihin, joissa tutkimuksellinen katse kohdistuu siihen, miten ihmiset ovat vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa arkisessa elämässään (Holloway & Hubbard 2013). Lewis Hollowayn ja Phil Hubbardin (2013, 8, 87) mukaan ihmisen ja paikan välisen vuorovaikutussuhteen merkittävä rakentaja on kiinnittyminen laajasti ymmärrettyyn kotiin. Tämä lähtökohta sopii tähän kirjaan, jossa hyödynnetään laadullisia, ihmisten ja kotiympäristön vuorovaikutukseen kiinnittyviä aineistoja ammatilliseen tukeen, auttamiseen ja hoivaan liittyvissä arkisen elämän tilanteissa. Olemme hyödyntäneet luvussa sellaisia ihmismaantieteen suuntauksia, jotka avaavat olennaisia näkökulmia kotien ja kodeissa tapahtuvan hyvinvointityön tutkimiseen (ks. kuvio 1). Suuntausten valinta ja luokittelu on omamme.

Kuvio 1. Kotien ja kodeissa tapahtuvan hyvinvointityön tutkimukseen kiinnittyvät ihmismaantieteen suuntaukset

Tunteiden, aistien ja muistojen maantiede

Pelkkä fyysinen tila (esimerkiksi asunto) muuttuu ihmisille merkitykselliseksi paikaksi, kun he kiinnittävät siihen jonkin mielikuvan (Ley 1981, 221, ref. Holloway & Hubbard 2013, 68). Henkilökohtainen mielikuva eli paikkasuhde syntyy tunne- ja aistikokemusten sekä muistojen myötä, vaikka sillä on myös kulttuuriset kytkentänsä. Näitä voivat olla esimerkiksi kollektiivisesti jaetut käsitykset hyvästä tai huonosta kodista.

Tunteet on nähty paikkasuhteen rakentumisessa niin keskeisiksi, että tunteiden maantiedettä on alettu kehittää omana tutkimusalueenaan (esim. Davidson ym. 2007). Pystymme yleensä helposti nimeämään erilaisia tunteita, joita liitämme fyysisiin tiloihin. Esimerkiksi läheisen hautapaikkaan voimme liittää rakkauden, surun ja kaipauksen, kesämökkiin ilon ja levollisuuden sekä työhuoneeseen puolestaan stressaantuneisuuden ja innostuneisuuden tunteita. Aina emme tiedosta tai sanoita näitä tunteita, mutta ne ovat silti olemassa. Usein tunteisiin kiinnittyvät toiset ihmiset, joita tiloissa kohtaamme tai joiden kanssa elämme niissä arkeamme. Tunteiden maantiede tekee tämänkaltaisia paikkatunteita näkyväksi. Esimerkiksi Kristian Fahnøe (2018) on tutkinut kaupungissa elävien asunnottomien liittyviä inhon ja pelon tunteita sosiaalisia palveluja tarjoavia paikkoja kohtaan (ks. myös Koskela 2009). Hän osoittaa, kuinka nämä tunteet, jotka voivat perustua omiin aiempiin kokemuksiin näistä paikoista tai niistä muilta kuultuihin kuvauksiin, saavat asunnottomat ihmiset välttämään näitä paikkoja. Tämänkaltaisen tutkimus herättää hyvinvointityön näkökulmasta tärkeän kysymyksen siitä, mikä palvelujärjestelmässä on vialla, kun se tuottaa tunteita, jotka estävät ihmisiä saamasta ja hakemasta apua. Miten käytäntöjä pitäisi muuttaa niin, että asunnottomat ihmiset liittäisivät paikkoihin pelon ja inhon sijasta esimerkiksi luottamuksen ja hyväksynnän tunteita?

Kodin tunnun rakentumisessa ja sen tutkimuksessa tunteilla on merkittävä rooli, kun ymmärrämme kodin paikaksi, johon ihminen *tuntee* kuuluvansa. Kuulumisen tunnetta voivat vahvistaa muut kotipaikkaan liitetyt tunteet, esimerkiksi turvallisuus, rakkaus ja hyväksytyksi tuleminen. Myös kodittomuuden ja paikattomuuden kokemuksissa tunteet ovat merkittävässä roolissa, kuten Kristian Fahnøenkin (2018) tutkimus osoittaa. Kiinnostava

kysymys on lisäksi se, miten tunteet ja tunnettyö (ks. Banks 2016, 41–42) ovat läsnä, kun hyvinvointityön tekijät kohtaavat asiakkaita heidän asunnoissaan; viestittävätkö asiakkaat esimerkiksi ylpeyttä tai häpeää asunnostaan, ja ilmaisevatko työntekijät esimerkiksi empatiaa, läheisyyttä, turvattomuutta, pelkoa tai inhoa asiakkaiden asunnoissa käydessään (ks. esim. Pink & Morgan 2015; Karlsson & Gunnarson 2018; Juhila ym. 2021).

Aistien merkitys paikkasuhteen rakentumisessa tuo ruumiillisuuden aspektit tutkimuksen kiinnostuksen kohteiksi. Omaelämäkerrallisia tekstejä kodin tilallisuuden näkökulmasta tarkastellut Anni Vilkkö (2010, 48–49) toteaa ruumiillisten ja aistimuksellisten kokemusten olevan vahvasti läsnä teksteissä. Ne tulevat esiin kuvauksissa kodin materiaalisuuden muokkaamisesta esimerkiksi kalustamalla ja huoltamalla. Ne näkyvät myös sekä ääniin, visuaalisiin havaintoihin, tuoksuihin, hajuihin, makuihin ja tuntoihin liittyvinä mainintoina. Samalla tavalla liitämme aistikokemuksia muihinkin tiloihin rakentaessamme niihin paikkasuhdetta. *Aistien maantiede* tulee hyvin lähelle tunteiden maantiedettä, sillä aistihavaintoihin liittyvät usein tunteet, esimerkiksi tietty tilaan liittyvä haju aiheuttaa inhoa tai tuoksu onnea. Tämän kirjan teeman kannalta kiinnostava näkökulma on esimerkiksi se, millaisia aistikokemuksia työntekijöille syntyy heidän vieraillessaan asiakkaiden asunnoissa.

Tunteiden ja aistien maantieteen rinnalla keskeinen suuntaus on henkilökohtaisten *muistojen maantiede*. Ihmisten elämäntarinat, eletyn elämän arkiset käytännöt, sisältävät monia merkityksellisiä paikkoja ja elettyjä tiloja (eletyn tilan käsitteestä, ks. Vilkkö 2010; Sillanpää 2017, 71). Kun niitä muistellaan nykyisyydessä, ”tässä ja nyt”, paikkasuhteet rakentuvat monesti tunne- ja aistikuvausten kautta, aivan kuten käy ilmi Anni Vilkon (2010) analysoimissa kodeista kertovissa omaelämäkertoissa. Kuvaukset lapsuuden kodin ruuan tuoksusta, sairaalan magneettikuvalaitteen tikkaavasta äänestä, ilosta koulun juhlasalissa jaetusta todistuksesta, jännityksestä ensimmäisenä työpäivänä työpaikalla tai surusta omaisen saattohoituhuoneessa rakentavat niin hyviä kuin huonojakin muistoja eletyistä tiloista. Muistot eivät koskaan palaudu sellaisenaan elettyyn elämään, vaan rakentuvat nykyisyydestä käsin ja peilautuvat myös nykyisyyden paikkasuhteisiin (sosiaalisesta ja diskursiivisesta muistamisesta, ks. esim. Edwards 1997, 263–294; Misztal 2003). Tämä

ei tee muistoja vähemmän tärkeiksi tutkimuskohteiksi, päinvastoin. Paikka-suhteisiin, erityisesti kotiin, liittyvät muistot voivat olla merkittäviä ”kohtaamispaikkoja” ja resursseja erilaisissa työntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisissa. Esimerkiksi erilaisiin sosiaali- ja terveydenhuollon tiloihin ja niissä tapahtuviin kohtaamisiin liittyvät muistot tunteineen ja aistimuksineen ovat kiinnostavia tarkastelun kohteita. Erityisen kiinnostavaa olisi tutkia muistoja kotikäynneistä niin asiakkaiden kuin työntekijöiden näkökulmista eri aikakausina ja tarkastella sitä, miten kunkin aikakauden kulttuurisnormatiiviset käsitykset rakentuvat osaksi näitä muistoja.

Laitosten jälkeinen maantiede

Laitoksista, kuten sairaaloista, vankiloista, vanhainkodeista ja koulukodeista, tulee asujilleen ja työntekijöilleen erityisiä paikkoja, kun he liittyvät niihin henkilökohtaisia merkityksiä. Laitosten tilojen käyttö samoin kuin niiden päivittäiset rutiinit ovat usein tarkkaan määriteltäviä. Laitoksia luonnehtii myös sulkeutuneisuus suhteessa ympäristöön. Ihmismaantieteelle ne ovat tarjonneet erityisen tutkimuskontekstin. Laitosten purkaminen ja siirtyminen avohoitoon tai, kuten kansainvälisessä kirjallisuudessa asia käsitteellistetään, yhteisöissä tapahtuvaan hoitoon, hoivaan ja tukeen (*community care*) (ks. luku 2), on avannut ihmismaantieteelle uuden tutkimusalueen. Chris Philo (2000) kutsuu tätä tutkimusaluetta laitosten jälkeiseksi maantieteeksi (*post-asylum geographies*), jonka hän kytkee psykiatristen sairaalapaikkojen vähentämiseen. Nähdäksemme käsitettä voi soveltaa sosiaali- ja terveydenhuollossa tapahtuneen muutoksen tarkasteluun yleisemminkin, esimerkiksi vanhusten, päihteistä riippuvaisten ihmisten ja huostaanotettujen lasten hoivan, avun ja tuen siirtymiseen pois laitoksista. Muutos on tarkoittanut siirtymistä erilaisiin asumisyhteisöisiin ja avohoidollisiin ratkaisuihin sekä kodeissa tehtävään hyvinvointityöhön. Seuraavaksi keskitymme laitosten jälkeisen maantieteen tarkasteluun: mitä se tarkoittaa ihmisten arkisen elämän ympäristöjen ja kohtaamispaikkojen sekä niiden tutkimisen näkökulmasta?

Laitosten jälkeisessä maantieteessä on paneuduttu ihmisen ja paikan suhteeseen tarkastelemalla sitä, miten haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset liikkuvat, toimivat ja elävät yhteisöissä ja miten he ovat vuorovaikutus-

sa asumisen ja elämisen ympäristöihinsä sekä erilaisiin palveluja tarjoaviin organisaatioihin. Tutkimus on kohdentunut erityisesti siihen, miten ihmiset rakentavat identiteettiään osana tätä ”paikkasuhdeneuvottelua”. Kysymys paikkojen rajoista tulee tällöin keskeiseksi. Kokevatko haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset tulevansa mukaanotetuksi eli hyväksytyksi erilaisiin valtaväestön yhteisöihin ja paikkoihin vai pikemmin ulossuljetuiksi niistä? (Parr 2000; Wolch & Philo 2000, 142–147.)

Paikkojen rajat, mukaan ottamisen ja ulossulkemisen kysymykset tulevat esiin erityisesti yhteisten ja lähtökohtaisesti kaikille avoimien kaupunkitilojen ja julkisten tilojen (esimerkiksi kadut, puistot, asemat ja kirjastot) tai puolijulkisten tilojen (esimerkiksi kauppakeskukset) käytössä. Aika ajoin herää silti keskustelua siitä, että jotkut ihmisryhmät ovat väärässä paikassa kokoontuessaan ja viettäessään aikaa niissä (Doherty ym. 2008). Kuitenkin osallistujilleen ryhmät kokoontumispaikkoinen voivat olla merkityksellisiä yhteisöjä. Erityisesti asunnottomat ja päihteitä käyttävät ihmiset joutuvat usein ulossulkemisyritysten kohteiksi. Samankaltaisia ulossulkemiseen pyrkiviä paikkaneuvotteluja voidaan käydä, kun ”omalle” asuinalueelle ollaan rakentamassa esimerkiksi kehitysvammaisten asumisyhteisöä tai asunnottomien päiväkeskusta (”ei minun takapihalleni” eli niin sanottu NIMBY-ilmiö, ks. esim. Kopomaa ym. 2008).

Kysymys mukaan ottamisesta ja ulossulkemisesta koskee myös erilaisia hyvinvointityön organisaatioita. Aiemmin esittelemämme Kristian Fahnøen (2018) tutkimus havainnollistaa myös tätä: jos asunnottomat liittävät kielteisiä tunteita joihinkin palveluihin, he voivat kokea ne samalla ulossulkeviksi. Ulossulkeminen voi olla myös suurempaa poiskäännyttämistä palveluista (Hänninen ym. 2007). Toisaalta ”matalan kynnyksen” metafora kuvaa kaikkia sellaisia organisaatioita, joihin on helppo astua sisään ja joihin haavoittuvassa asemassa oleva ihminen on tervetullut. Matalan kynnyksen paikoista voi muotoutua parhaimmillaan myös osallistavia yhteisöjä ja koteja. Ihmisten elämysympäristöihin jalkautuvat etsivän työn muodot puolestaan pyrkivät aktiivisesti vetämään ihmisiä mukaan erilaisten palvelujen ja toimintojen piiriin.

Viime kädessä ulossulkevuuden ja mukaan ottavuuden määrittävät ihmiset itse, kun he neuvottelevat suhdettaan erilaisiin paikkoihin. Molemmassa

tapauksissa paikkaan rakentuu merkityksellinen suhde. Ensin mainitussa tapauksessa merkitykset voivat liittyä esimerkiksi toiseuden ja stigman kokemuksiin, jälkimmäisessä taas hyväksytyksi tulemisen ja yhteisöllisyyden kokemuksiin, jotka tekevät paikasta ihmisille kodin. Paikkasuhteen rakentumisessa toiset ihmiset ovat keskeisessä roolissa. Esimerkiksi sillä, millaisia katseita kanssaihmiin kohdistetaan ja miten heidän kanssaan viestitään, voi olla iso merkitys. Siksi tutkimuksessa on hyvä sekä kuulla ihmisten kokemuksia että havainnoida mukaan ottavia ja ulossulkevia käytäntöjä eri ympäristöissä.

”Omien” paikkojen rajojen rakentamisesta ja turvaamista sekä ”toisten” määrittelyä niiden ulkopuoliksi ja ei-tervetulleiksi tehdään monilla paikkatasoilla, laajimmillaan esimerkiksi kansallisvaltioiden puolustamisessa ja maahanmuuton vastustamisessa. Tällaisten ulossulkemisten tutkimusta kutsutaan kriittiseksi maantieteeksi: siinä rajojen ylitysten sekä paikkojen moninaisuuden ja hybridisyyden puolustaminen otetaan tutkimuksen keskeisiksi arvolähtökohdiksi ja tavoitteiksi (esim. Cresswell 2004, 63–74).

Kodin ja hoivan maantiede

Koti on rikas maaperä. Kodin käsitteen avulla voidaan tutkia paikkaa sosiaalisina, kokemuksellisinä, ruumiillisina ja fyysisinä konstruktioina sekä niiden yhteen kietoutumista. Koti onkin perinteikäs ihmismaantieteen tutkimusalue (Blunt 2005, 505). Tiina Peil (2020, 53) korostaa ihmismaantieteeseen nojaten kodin dynaamista, jokapäiväisissä käytännöissä, eletyissä kokemuksissa sekä ihmisten välisissä suhteissa muovautuvaa luonnetta unohtamatta siihen liitettäviä kulttuurisia merkityksiä. Kodeissa tapahtuvan hoivan maantiede pohjaa samanlaiseen ymmärrykseen kodista. Yhdistämällä kodin maantiedettä (*geographies of home*) ja hoivan maantiedettä (*geographies of care*) se keskittyy tarkastelemaan sitä, miten käsitykset kodista ovat läsnä ja muovautuvat sellaisissa tilanteissa, joissa kodissa vuorovaikutuksessa olevien ihmisten välillä on hoivasuhde (esim. Twigg 1999; Milligan 2000; Angus ym. 2005; Wiles 2005). Hoivasuhde on usein hoivan kohteena olevien ja läheisten välinen suhde. Seuraavassa paneudumme kuitenkin siihen, miten ihmismaantieteessä on lähesetty ammatillisten hoivatyöntekijöiden ja asiakkaiden kohtaamisia kodiksi

nimetyissä paikoissa. Kodin ja hoivan maantiede jatkaa laitosten jälkeistä maantiedettä, sillä koti on yksi yhteisöissä tapahtuvan hoivan paikka.

Kun koti ymmärretään dynaamiseksi, jokapäiväisissä käytännöissä rakentuvaksi eletyksi ja koetuksi tilaksi, myös kodeissa tapahtuva ammatillinen hoiva tulee ymmärtää osaksi kodissa elettyjä kokemuksia (ja kohta myös muistoja) sekä kotia muovaavia käytäntöjä. Janine Wiles (2005, 103) kirjoittaa, että paikoista ja niiden merkityksistä neuvotellaan jatkuvasti. Sen takia myös kodeissa kohtaavien työntekijöiden ja asiakkaiden on jatkuvasti neuvoteltava siitä, miten kodin materiaalisuus ja sen symboliset merkitykset ovat läsnä hoivatapahtumassa. Tämä neuvottelu on usein hienovaraista orientoitumista. Toisinaan se on myös selkeästi sanallistettua, kuten esimerkiksi tilanteessa, jossa työntekijä kysyy lupaa siihen, voiko hän käydä kylpyhuoneessa pesemässä kätensä ennen hoitotoimenpidettä.

Kun työntekijät astuvat kotien kynnyksen yli, sekoittuvat yksityisiksi ja julkisiksi tai informaaliksi ja institutionaaliseksi ymmärretyt tilat. Yhtäältä läsnä ovat kotiin liitettävät kulttuuriset merkitykset, kuten yksityisyys, turvallisuus, mukavuus ja oman tilan kontrolli, toisaalta työntekijän institutionaalinen orientaatio, jossa olennaista on hoivan, hoidon ja tuen tehtävien tavoitteellinen toteuttaminen. (Dyck ym. 2005, 173.) Tätä yksityisen ja julkisen sekoittumiseen liittyvää tasapainoilua on ihmismaantieteessä lähestytty esimerkiksi käsitteillä rajojen hallinta (*boundary management*) (Dyck ym. 2005, 179) tai liminaalisuus (*liminality*) (Zadoroznyj 2009, 275–276). Käsitteet viittaavat ristiriitaisuuksiin kohtaamisissa, joissa positioiden rajat ja sosiaaliset identiteetit muodostuvat epäselviksi. Näin käy esimerkiksi silloin, jos työntekijän rooli paikantuu asiakasta auttavan ammattilaisen ja hänen läheisensä välille niin, että hän toimii kotikäynnillä ammattilaisen roolin ohella välillä aivan kuin olisi asiakkaan omaisen roolissa.

Tasapainoilussa on paljon kyse siitä, millaiseksi työntekijöiden ja asiakkaiden suhde muovautuu kodeissa tapahtuvissa kohtaamisissa. Suhdetta voi lähestyä osapuolten erilaisina, mutta toisiinsa suhteessa olevina identiteettikategorioina, jotka koti kohtaamisympäristönä kutsuu esiin. Tällaisia ovat esimerkiksi isännän tai emännän ja vierailijan identiteetit. Toisinaan identiteetit voivat myös rikkoa kodin kulttuurisia merkityksiä tai asiakkaan oikeutta henkilökohtaiseen ja yksityiseen kotiin, jos esimerkiksi työntekijä

hallitsee tilaa institutionaalisen asemansa ja tehtävänsä turvin ja asiakkaan identiteetiksi määrittyy pelkästään hoivan, hoidon tai tuen kohteena oleminen. Tämänkaltainen paikkaneuvottelu voi muovata tilasta enemmän institutionaalisen toiminnan areenan ja vähentää tai haastaa siihen liittyviä kodin merkityksiä. (Juhila ym. 2016.)

Kodin materiaalisuus, kuten asukkaan henkilökohtaisten esineiden kietoutuminen asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamiseen, on keskeinen mielenkiinnon kohde kodin ja hoivan maantieteessä – kuten myös osapuolten ruumiillinen oleminen ja liikkuminen kodissa. Tutkimuksen kohteena voi olla esimerkiksi se, miten kodin esineistöön viitataan tai mihin ja miten osapuolet asettuvat asiakkaan asunnossa, kun hoivan, hoidon tai tuen institutionaalista tehtävää toteutetaan. (Esim. Holmberg & Ranta 2021.) Paikkojen ja fyysisten objektien tarkasteleminen osana ihmisten välistä vuorovaikutusta on myös keskeinen tutkimuskohde etnometologiaan pohjautuvassa tutkimuksessa.

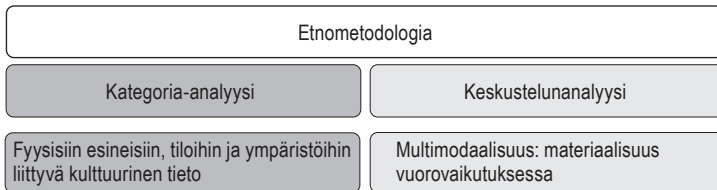
Etnometodologinen paikkojen, esineiden ja kehollisuuden tutkimus

Etnometodologian luoja, Harold Garfinkelin (1967) mukaan etnometodologiassa ollaan kiinnostuneita siitä, miten ihmiset tuottavat kohtaamisissaan selontekoihin perustuvia käytäntöjä (*accountable practices*), toisin sanoen arkielämän toimintojen sosiaalista järjestystä. Arkielämällä tarkoitetaan ihmisen keskinäistä toimintaa ”tässä ja nyt”. Sillä ei siis viitata esimerkiksi juhlan ja arjen eroon, vaan yksinkertaisesti kaikkeen jokapäiväiseen elämään, jossa ihmiset kohtaavat toisiaan ja tekevät konkreettisesti asioita. Tutkimuksessa keskitytään siten siihen, miten ihmiset aikaansaavat sosiaalista järjestystä omien jokapäiväisten, arkisten käytäntöjensä kautta. (Suoninen 2001; Juhila ym. 2012a, 20.) Etnometodologiselle tutkimukselle on ominaista käyttää niin sanottuja luonnollisia aineistoja, joita ei ole tuotettu tutkimusta varten – joskin myös tutkimushaastattelukeskusteluja on tutkittu etnometodologisella otteella (esim. Baker 2003; Räsänen 2014). Luonnollisia aineistoja ovat esimerkiksi erilaiset viralliset dokumentit ja tiedotusvälineiden tuottamat materiaa-

lit sekä eri konteksteissa tapahtuvat keskustelut, kuten vaikkapa puhelin- tai ruokapöytäkeskustelut tai asiakas-työntekijävuorovaikutus hyvinvointityön organisaatioissa. Näistä jälkimmäiset ovat tämän kirjan kannalta olennaisia.

Etnometodologinen tutkimus antaa välineitä sen tarkasteluun, miten kodeissa tapahtuvassa asiakas-työntekijävuorovaikutuksessa yhdistyy mielenkiintoisella tavalla elementtejä tavanomaisista keskusteluista (esimerkiksi kuulumisten vaihto kahvittelun lomassa) ja institutionaalista vuorovaikutuksesta (esimerkiksi tietyn hoitotoimenpiteen tai kuntoutuskeskustelun toteuttaminen). Erityinen kiinnostuksemme on kuitenkin siinä, miten materiaalisuutta, kuten fyysisiä esineitä, tiloja, ympäristöjä sekä ruumiillisuutta, tarkastellaan etnometodologisessa tutkimuksessa vuorovaikutuksen resursseina (ks. kuvio 2). Näemme tällaisen tarkastelun täydentävän hyvin ihmismaantieteellistä lähestymistapaa. Ihmismaantieteen ja etnometodologisen tutkimuksen yhdistäminen ei ole kovin tavanomaista, mutta esimerkkejä siitä kuitenkin löytyy¹ (esim. Laurier ym. 2002; Laurier 2009; Pehkonen 2009; Juhila ym. 2016).

Kuvio 2. Etnometodologisia lähestymistapoja materiaalsen maailman tutkimukseen

Kategoriat ja paikkoihin kiinnittyvä kulttuurinen tieto²

Jäsenyyskategorisoinnin analyysi on alun perin Harvey Saksin kehittämä, etnometodologiaan nojaava tutkimussuuntaus. Sacks argumentoi, että sosiaalisista organisaatioista ja kulttuurista yleisellä tasolla kirjoittamisen sijaan on tutkittava sitä, miten ihmiset kuvaavat ja samalla väistämättä kategorisoivat eli nimeävät itseään, toisiaan ja erilaisia asioita arkielämän toiminnassa. Kategoriat sisältävät paljon kulttuurista tietoa, sillä liitämme niihin vakiin-

tuneita ominaisuuksia ja toimintoja; esimerkiksi mielenterveyskuntoutujan kategoriaan yhdistämme helposti haavoittuvuuden ja normaalista poikkeavuuden. (Sacks 1972; Ruusu vuori 2001.) Harvey Sacksin oma tutkimus keskittyy lähinnä ihmisiä kuvaavien kategorioiden läsnäoloon, käyttöön ja käytön seurauksiin ihmisten keskinäisessä toiminnassa.

Sacksin jälkeen kategoria-analyysissa alettiin kiinnostua myös ei-personoiduista kategorioista: niillä tarkoitetaan fyysisiä esineitä, tiloja ja ympäristöjä, joihin liitämme kulttuurista tietoa (Hester & Eglin 1997, 3). Ei-personoituja fyysisiä kategorioita ovat tutkineet muun muassa Alec McHoul ja Rod Watson (1984) tarkastellessaan, kuinka opettaja ja oppilaat tuottivat ja tunnistivat maantiedon tunnilla keskustellessaan kaupungissa sijaitsevia rakennuksia esimerkiksi palolaitokseksi, kirkoksi ja yliopistoksi ja ymmärsivät niiden kaikkien kuuluvan julkisiin rakennuksiin – toisin kuin esimerkiksi yksityisiksi määrittävien asuinkerrostalojen. Asuinalueita ja -ympäristöjäkin voi lähestyä kategoria-analyysin välinein (Roivainen 1999). Tunnistamme, luokittelemme ja samalla arvotamme esimerkiksi kotikaupunkimme asuinalueita erilaisilla kategorioilla (kuten pientaloalue tai kerrostalolähiö) samoin kuin yhteisiä alueita ja tiloja (kuten ravintolakatu, puisto tai urheilukenttä). Asuinalueiden sisällä saatamme erottaa toisistaan vaikkapa sijainnin perusteella tasokkaat ja vaatimattomat asunnot, hyvämaineiset ja huonomaineiset korttelit ja jopa yksittäiset talot. Tämä paikkakategoriaihin kytkeytyvä tieto on kulttuurisesti tunnistettua ja jaettua (Eglin & Hester 2003, 19; Housley & Smith 2011; Juhila ym. 2012b, 58–59). Myös yksittäiset esineet saavat vaihtelevia toiminnallisia merkityksiä kulttuurisesti erilaisiksi paikoiksi tunnistamissamme tiloissa. Esimerkiksi sakset yksityisen asunnon käsityökorissa saavat erilaisen merkityssisällön kuin sakset sairaalan leikkaushuoneen pöydällä.

Liitämme fyysisiin kategorioihin helposti personoituja kategorioita (Drew 1978). Asunnottomien asuntolaa tutkinut Arja Jokinen (2004, 74–97) kirjoittaa analyysinsä pohjalta, kuinka asuntola paikkana sijoitetaan kulttuurissamme vahvasti yhteiskuntamme marginaaliin. ”Tavanomaisen” asumisen tai kodinomaisten merkitysten sijaan siihen voidaan liittää esimerkiksi alkoholistien ensisuojan leima. Paikan negatiivinen kategorisointi näyttää siirtyvän myös sen asukkaisiin: saatetaan ajatella, että asuntoloissa asuu yhteiskunnas-

ta syrjäytyneitä alkoholisteja. Paikan ja ihmisten leimaavan kategorisaation yhteen kietoutumisesta kertoo se, että asuntolassa asuvat pyrkivät puheessaan monin tavoin purkamaan tätä kytkentää ja puhumaan sitä vastaan: vaikka asunkin asuntolassa, en ole syrjäytynyt tai alkoholisti (Jokinen 2004, 83–86; Juhila 2004). (Juhila ym. 2012b, 59–60.)

Tässä kirjassa kodiksi nimettyä paikkaa lähestytään vahvana kulttuurisena kategoriana, johon liitämme tiettyjä piirteitä, ominaisuuksia ja toimintoja, kuten yksityisyyden, turvallisuuden, levon ja yhdessäolon läheisten kanssa. Lähestymistapaa voi käyttää esimerkiksi sen tutkimiseen, millaisilla kulttuurisilla ”kategoriasilmälaseilla” asiakkaiden asunnoissa vierailevat työntekijät katselevat ja tulkitsevat niitä asuinalueita ja -ympäristöjä, joissa asiakkaat asuvat. Lisäksi tutkitaan, miten asiakkaat itse kategorisoivat lähiympäristöään ja ylipäätään tiloja, joissa he käyvät ja vierailevat. Kotiin ja asuinympäristöön liittyvät kulttuuriset kategoriat aktivoituvat useasti myös asiakkaiden ja työntekijöiden keskusteluissa.

Vuorovaikutus ja materiaalisuus

Harvey Sacksin (1992) alulle panema keskustelunanalyysi, toinen etnometodologiaan pohjaava tutkimussuuntaus, tarjoaa sekini välineitä materiaalisena maailman tutkimiseen osana ihmisten arkista toimintaa. Keskustelunanalyysissä tutkitaan vuorovaikutusta ”itsenäisenä, omia sääntöjä ja vakiintuneita rakenteita sisältävänä järjestelmänä”: se ”nähdään ikään kuin resurssina, jonka varassa ihmiset voivat toimia yhdessä järjestyneellä tavalla” (Ruusu-vuori 2001, 396; keskustelunanalyysistä, ks. Tainio 2007; Stevanovic & Lindholm 2016). Tällä vuorovaikutusjärjestyksellä (Goffman 1983) on moraalinen luonne. Tunnistamme kulttuuriseen tietoomme perustuen esimerkiksi oikeanlaisen vuorovaikutuksen tavan väärästä, kuten että kohteliaisuuteen pitää vastata kiitoksella ja kiitoksen puuttuessa pyrimme antamaan selontekoja sen poisjäännille. Tarkastelun kohteena on se, miten ihmiset – esimerkiksi työntekijät ja asiakkaat – orientoituvat ”tässä hetkessä ja paikassa”, esimerkiksi kotikäynnillä keittiön pöydän ääressä, toistensa toimintaan ja tekevät siitä tulkintoja. Keskustelunanalyysi keskittyy nimensä mukaisesti sanallisen vuorovaikutuksen tutkimukseen, mutta materiaalisuuden, erityisesti fyysi-

sen ympäristön ja ruumiillisuuden, läsnäolo vuorovaikutuksessa on myös ollut lisääntyvästi sen kiinnostuksen kohteena. Tällöin puhutaan multimodaalisuudesta, joka tarkoittaa sitä, ”kuinka ihmiset puheen lisäksi hyödyntävät vuorovaikutuksessa prosodiaa, kasvonilmeitä, eleitä ja kehoa sekä ympäristön esineitä ja tilaa” (Lindholm ym. 2016, 12).

Koska paikka on vuorovaikutuksen keskeinen elementti, se voidaan ymmärtää vuorovaikutuksen materiaaliseksi resurssiksi. Orientoidumme paikkaan, jota havainnoimme, hyödynnäme ja rakennamme kohtaamisissamme. (Benwell & Stokoe 2006, 211.) Vuorovaikutuksen paikka ei siten ole staattinen tausta tai näyttämö (Frers 2009, 299). Jokapäiväisen, arkisen elämän vuorovaikutuksessa tietynlaisiksi paikoiksi määrittyvät tilat punoutuvat yhteen niissä tehtävien toimintojen kanssa, ja siksi myös paikkoihin voidaan sanoa kytkeytyvän moraalien (Crabtree 2000, 26; Benwell & Stokoe 2006, 221). Esimerkiksi sairaalahuone ja lääkärinkierto potilaan ja lääkärin keskusteluineen kietoutuvat erottamattomasti toisiinsa, ja tässä yhteydessä rakentuva vuorovaikutus suhteutuu paikan odotettuihin toimintoihin (moraalinen järjestys). Koti hyvinvointityön vuorovaikutuksen paikkana on tässä suhteessa ristiriitaisempi. Tutkimuksessa on syytä kysyä, miten kodin moraalinen luonne esimerkiksi yksityisen levon ja lähisuhteiden paikkana sopii yhteen ammatillisen hyvinvointityön kanssa. Olennaista on tarkastella sitä, miten työntekijät ja asiakkaat orientoituvat paikkaan ja mahdollisesti myös tähän ”moraaliseen ristiriitaan”.

Tilan lisäksi ihminen orientoituu vuorovaikutuksessa materiaaliin esineisiin (esim. Frers 2009; Räsänen 2015; Juhila ym. 2022). Esimerkiksi sairaalahuoneessa on sänkyjä, erilaisia laitteita, henkilökunnan käyttämiä hoitovälineitä ja kortti- tai kukkatervehdyksiä läheisiltä. Hoitovälineillä, kuten verenpainemittareilla tai ruiskuilla, tehdään paikan luonteeseen ja tehtävään kuuluvia, odotuksenmukaisia toimintoja; onhan sairaala hoitotyön paikka. Materiaaliin esineisiin ja välineisiin myös viitataan tilassa käydyissä keskusteluissa (Schegloff 1972): esimerkiksi potilas voi kysyä, miltä lukema mittarissa näyttää. Myös kukkatervehdykset voivat tulla huomioiduksi ja puheeksi, jos lääkäri viittaa niihin kysyessään, onko potilaalla omaisia, jotka voivat tukea häntä kotiutuksen jälkeen. Kodin olemme jo todenneet olevan materiaaliselta ympäristöltään rikas, ja kotikäynneillä kodin materiaalisuus tulee usein

havainnoiduksi ja puheeksi niin työntekijän kuin asiakkaankin aloitteesta (Juhila ym. 2016). Tutkimuksessa kiinnostus on siinä, miten esineisiin orientoitutaan vuorovaikutuksen resurssina ja millaisia toimintoja niillä saadaan aikaan: tärkeää on esimerkiksi kiinnittää huomiota siihen, viittaako työntekijä niihin kohteliaisuusmielessä vai neuvonantona (Juhila ym. 2022).

Ruumiillisuus vuorovaikutuksen resurssina tarkoittaa esimerkiksi kosketuksia, katseita ja niiden suuntia, ilmeitä ja eleitä sekä sitä, kuinka lähelle toisiamme asetumme (ks. Peräkylä 2016; Peräkylä & Stevanovic 2016; Ruusuvoori 2016). Näillä kaikilla on merkitystä esimerkiksi osallisuuden rakentumiselle. Esimerkiksi katseen suuntaamisella voimme viestiä osoittavamme sanamme juuri tietyille henkilölle. Ilmeillä ja eleillä voimme osoittaa huvittuneisuutta tai pettymystä, kun taas lähelle asettumalla tai vetäytymällä kauemmas voimme kertoa empatiasta tai inhosta. Kodissa tapahtuvassa asiakkaan ja työntekijöiden intiimissä vuorovaikutuksessa kehollisuudella on eittämättä oma merkityksensä, ja siksi se on tärkeä tutkimuskohde.

Liikkuva etnografia arkisten paikkamerkitysten tavoittamisen välineenä

Saavuttaakseen paikkojen kulttuurisia, emotionaalisia, sosiaalisia ja materiaalisia tilannekohtaisia merkityksiä tutkijan on jalkauduttava konkreettisesti niihin ympäristöihin ja paikkoihin, joissa ihmiset elävät ja toimivat. Etnografiset tutkimusmenetelmät tarjoavat hyviä keinoja paikkojen moninaisten merkitysten ymmärtämiseen hyvinvointityön asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamisissa, sillä ne mahdollistavat tutkijan pääsyn lähelle organisaatioiden jokapäiväistä arkitoimintaa. Etnografisen tutkimuksen tavoitteena on tarkastella kokonaisvaltaisesti tutkittavalle arjelle, kuten institutionaaliselle toiminnalle, luonnollisia tapahtumia ja ympäristöjä: huomion kohteena ovat erityisesti sosiaalisen toiminnan yksityiskohdat ja arjessa tuotettu tilannekohtainen tieto (Taylor 2002, 3). Analyysin kohteena ovat monenlaiset tutkimusaineistot, kuten tutkijan kirjaamat havainnot, haastattelut, dokumentit tai ääni- ja videonauhoitukset. Näillä aineistoilla voidaan saada olennaista tietoa muun muassa siitä, mitä institutionaalisessa arjessa todellisuudessa

tapahtuu ja kuinka asiakkaat ja työntekijät kohtaamisissaan toimivat (Czarniawska 2007, 33; Quinlan 2008, 1482).

Etnografinen tutkimus pohjautuu ajatukseen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta tietyissä fyysisissä ympäristöissä vuorovaikutuksellisin prosesseina (Taylor 2002, 3), joten edellä kuvatut ihmismaantieteen ja etnometodologian lähestymistavat istuvat siihen luontevasti (ks. esim. Räsänen 2014, 50, 53–54; Ranta 2020, 42–43, 56). Etnografinen tutkimus jakaantuu kuitenkin erilaisiin suuntauksiin, joiden painotukset ja teoreettiset lähtökohdat eroavat toisistaan (ks. esim. O’Reilly 2009). Tässä luvussa keskitymme erityisesti liikkuvaan etnografiaan (mobile ethnography), jonka keskeinen oletus on ihmismaantieteen tavoin tilojen ja ylipäättään materiaalisen maailman tilannekohtainen kytkeytyminen ihmisten vuorovaikutukselliseen toimintaan (Büscher & Urry 2009, 104–105; Novoa 2015).

Paikkoihin jalkautuva tutkija

Liikkuvan etnografian tavoitteena on nimensä mukaisesti saada tietoa erityisesti tarkasteltavaan (arkiseen) toimintaan osallistuvien ihmisten liikkeellä olosta ja siitä, miten se kietoutuu ympäröiviin tiloihin ja paikkoihin (Czarniawska 2007; Quinlan 2008; McDonald & Simpson 2014). Hyvinvointityön arjessa tämä asettaa tutkimuksen kohteeksi ennen kaikkea sen, millaisia suhteita asiakkaat ja työntekijät muodostavat kulloinkin kohtaamispaikkaansa sanallisessa ja ei-sanallisessa vuorovaikutuksessa. Liikkuvalla etnografialla voidaan tavoittaa hyvinvointityön käytännöille relevanttia tietoa erilaisista institutionaalisista konteksteista ja kohtaamispaikoista, sillä asiakkaan ja työntekijän toiminta saa toisistaan poikkeavia sisältöjä riippuen siitä, kohtaavatko he toisensa organisaation tiloissa, kahvilassa, internetin keskustelupalstoilla vai kenties tämän kirjan teeman mukaisesti asiakkaan yksityisessä kodissa fyysisesti tai videovälitteisesti.

Liikkuvaa etnografiaa on hyödynnetty hyvinvointityön organisaatioiden arkitoimintaa koskevassa tutkimuksessa jo pitkään (esim. Quinlan 2008; Lydahl 2017). Esimerkiksi asiakkaiden kodeissa tapahtuva hyvinvointityö on ollut enenevässä määrin liikkuvaa etnografiaa soveltavien tutkijoiden kiinnostuksen kohteena (esim. Ferguson 2016; 2018; Holmberg & Ranta 2021; Ly-

dahl ym. 2021; Juhila ym. 2022). Tutkijan jalkautuminen institutionaalisen toiminnan luonnolliseen ympäristöön on kontekstista riippumatta edellytys sille, että hän pääsee kiinni hyvinvointityön arkisiin käytäntöihin sekä pysyy havainnoimaan ja ymmärtämään kulloiseenkin paikkaan ja liikkuvaan toimintaan liittyviä tilannekohtaisia merkityksiä (ks. Kusenbach 2003; Urry 2007, 40; Novoa 2015, 99). Kansainvälisissä tutkimuksissa tällaista tapaa soveltaa liikkuvaa etnografiaa on kutsuttu varjostamiseksi (*shadowing*) (esim. Czarniawska 2007; Quinlan 2008; Lydahl 2017). Jos tavoitteena on tarkastella esimerkiksi organisaation tilojen ulkopuolella sijaitsevan kohtaamispaikan, kuten kodin, kietoutumista asiakas-työntekijävuorovaikutukseen, tutkijan tulee liikkua jalkautuvien työntekijöiden mukana asiakkaiden koteihin – oli kyse sitten fyysisesti tai virtuaalisesti kotiin paikantuvasta asiakas-työntekijäkohtaamisesta.

Laitosten jälkeisen maantieteen, erityisesti kodin ja hoivan maantieteen, tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteina ovat yksityiset kodit. Ne ovat monin tavoin mielekkäitä paikkoja asiakas-työntekijävuorovaikutuksen etnografiselle tarkastelulle, kuten tämäkin kirja hyvin osoittaa. Kodit ovat aina uniikkeja paikkoja, joiden moninaisia merkityksiä tutkija ei voi tavoittaa vain kuuntelemalla ääninauhaa tai lukemalla litteroitua puhetta. Jalkautumalla mukaan tutkijan on mahdollista konkreettisesti nähdä kohtaamisten paikat, tilat ja niitä ympäröivä materiaallinen maailma, kuulla tilanteessa kantautuvat äänet, haistaa läsnä olevat tuoksut sekä aistia kohtaamisen tunnelma ja siellä aktivoituvat tunteet. Koska liikkuva etnografia perustuu kokonaisvaltaiselle havainnoinnille, se tarjoaa tutkijalle keinoja päästä käsiksi monipuolisesti edellä kuvattuihin kodin merkityksiin ja osapuolten keholliseen toimintaan kodissa. Tällaisen aineiston tuottamiseen liittyy kuitenkin kodin sensitiivisten ja ristiriitaisten merkitysten vuoksi monenlaisia tutkimuseettisiä kysymyksiä. Jäsenämme seuraavaksi, millaisia lähtökohtia liikkuvan etnografian soveltamiseen kodeissa liittyy ja millaisia eettisiä seikkoja aineiston tuottamisessa on syytä ottaa huomioon etenkin silloin, kun tutkimuksen kontekstina on hyvinvointityö haavoittuvissa tilanteissa elävien ihmisten parissa.

Kentälle pääsy ja aineistojen tuottaminen

Hyvinvointityön institutionaaliseen arkeen ja etenkin asiakkaan kotiin paikantuvan etnografisen tutkimuksen eettisyyden ydin on asiakkaan, työntekijän ja tutkijan välisessä luottamuksessa. Asiakkaan ja työntekijän välillä luottamus on useimmiten saavutettu jo ennen tutkimuksen aloittamista. Sen sijaan tutkija joutuu rakentamaan tutkimusprosessin aikana toimivan suhteen näihin molempiin tahoihin, jotta hänen mukanaolostaan kohtaamisissa muodostuu mahdollisimman luontevaa ja jotta tutkimuksen tekeminen voi perustua kaikkien osapuolten väliseen luottamukseen. Tutkija on jatkuvasti herkistynyt sille, millaiset tekijät luottamusta rakentavat ja millaiset horjuttavat. Tiivis läsnäolo työntekijöiden ja asiakkaiden arjessa, vieläpä havainnoiden ja nauhoittaen sitä, ei ole itsestään selvää. Mitä enemmän tutkijan, työntekijän ja asiakkaan luottamussuhteen rakentamiseen on mahdollista käyttää aikaa jo ennen varsinaisen aineistonkeruun alkua, sitä paremmat ovat tutkimuksen toteuttamisen lähtökohdat.

Merkittävä osa tutkijan ja tutkimukseen osallistuvien ihmisten yhteisestä luottamuksen rakentamisen prosessista liittyy perinteisiin tutkimuseettisiin kysymyksiin (esim. Kuula 2011), kuten tutkimustiedotteen ja -lupalomakkeen ymmärrettävyyteen ja selkeyteen. Lisäksi osallistujille korostetaan, ettei heidän henkilöllisyytensä tule ulkopuolisten ihmisten tietoon ja että tutkimukseen osallistuminen on mahdollista keskeyttää milloin tahansa ilman, että siitä koituu osallistujalle haittaa. Esimerkiksi asiakkaiden ei tarvitse pelätä tukisuhteen katkeamista tutkimuksen kontekstina olevaan palveluun, mikäli he kieltäytyvät osallistumasta. Olennaista on myös riittävä tiedon jakaminen: osapuolten kanssa keskustellaan siitä, mitä tutkitaan ja miksi, millaisia tavoitteita tutkimuksella on ja mitä tutkimukseen osallistuminen keneltäkin vaatii. Esimerkiksi etnometodologisessa vuorovaikutuksen tutkimuksessa painotetaan, että tarkastelun kohteena on asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus, eivät asiakkaat tai työntekijät yksilöinä.

Tutkimuksen tekeminen haavoittuvassa asemassa olevien, usein traumaattisia tilanteita kohdanneiden ihmisten arjessa edellyttää tutkijalta tietoisuutta siitä, että asiakkaiden voi olla vaikea luottaa uusiin ihmisiin. Vieraan ihmisen päästäminen omaan kotiin on kenelle tahansa pohdinnan paikka.

Tutkijan osallistuminen kotikäynneille voi kuitenkin vaatia erityistä punnintaa silloin, jos omaan kotiin tai elämäntilanteeseen liittyy voimakasta häpeää tai muita negatiivisia tunnekokemuksia. Näissä tilanteissa asiakkaat saattavat hyötyä mahdollisuudesta keskustella tutkimukseen osallistumisen herättämistä tunteista ja ajatuksista myös aineistonkeruun jälkeen. Siksi asiakkaat tuntevien työntekijöiden rooli koteihin paikantuvan tutkimuksen edistäjänä on hyvin arvokas: heistä tulee eräänlaisia portinvartijoita, jotka (ainakin alustavasti) selvittävät, ketkä asiakkaista ovat kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseen ja milloin tutkija saa tulla mukaan kotikäynnille. Asiakkaan ja tutkijan luottamussuhteen rakentamiselle on myös eduksi, jos tutkija pääsee työntekijöiden avustamana tapaamaan asiakkaita jo ennen kotikäyntejä, mikäli siihen on mahdollisuus institutionaalisen toiminnan puitteissa. Tämän lisäksi työntekijöillä on usein tutkimuseettisesti olennaista tietoa tutkimukseen osallistumisen tilannekohtaisista rajoitteista, kuten siitä, mikäli nauhurin käyttö saattaisi heikentää joidenkin asiakkaiden psyykkistä vointia (ks. Ranta 2020, 47; ks. myös Lydahl ym. 2021).

Huolellisen tutkimusprosessin valmistelun ja eettisen pohdinnan jälkeen – joka toki jatkuu koko tutkimuksen teon ajan – tutkijan on aika siirtyä aineistojen tuottamisen pariin ja jalkautua työntekijöiden mukana kotikäynneille. Asiakkaan kodin oven takaa paljastuu aina monimerkityksinen maailma, joka mahdollistaa lukemattomia analyttisiä näkökulmia. Etnografisen tutkimuksen tarkastelun kohteena voi olla esimerkiksi se, millaisia työmenetelmiä kotikäynneillä sovelletaan (ks. Floersch ym. 2012, 199). Kotiin paikantuvassa tutkimuksessa näiden menetelmien käyttöä tarkastellaan erityisesti suhteessa kotiin kohtaamispaikkana. Tutkija voi saada kotikäyntejä havainnoidessaan tietoa muun muassa siitä, miten institutionaalisen toiminnan materiaalisia välineitä, kuten työntekijän laukusta löytyvää alkometriä, käytetään konkreettisesti kodissa. Yhtä lailla voidaan tarkastella, millaisia näköhavaintoja työntekijät tekevät kodin materiaalisuudesta, kuten lipaston reunalle sijoitetuista valokuvista, ja miten niitä hyödynnetään asiakkaan kotiin ja laajemmin elämäntilanteeseen liittyvien tunteiden ja muistojen käsittelyssä tai muulla tavoin vuorovaikutuksen välineinä. (Ks. Holmberg & Ranta 2021.)

Kodissa tapahtuvan aineiston tuottamisen tärkeä arvo on se, että tutkija voi havainnoida kotikäyntien vuorovaikutusta hyödyntämällä monipuolisesti

eri aisteja (Novoa 2015, 99). Kodeissa on jatkuvasti läsnä monenlaisia aistivirikkeitä, joihin asiakkaiden, työntekijöiden ja tutkijan huomio kohdistuu. Ne aiheuttavat niin negatiivisia kuin positiivisiakin tunnekokemuksia. Kyse voi olla vaikkapa pahaa hajua aiheuttavasta rikkoutuneesta viemäristä, puhdistusaineen tuoksusta tai asunnon siivouksen, pienremontoinnin, metelöivien naapureiden tai asiakkaan taidokkaan kitaransoiton äänistä. Tutkijakaan ei ole irrallaan näistä aistikokemuksista, vaan hän voi kokea ihmisten henkilökohtaisten, vaikeidenkin elämäkokemusten sävyttämässä kodeissa vahvoja tunnereaktioita, joiden käsittely tutkimusprosessin aikana voi olla tarpeen. Lisäksi tutkijan on hyvä tiedostaa omia kotiin liittyviä kulttuurisnormatiivisia käsityksiään ja olla valmis refleктоimaan niitä, mikäli tutkimusprosessin aikana kohdatut kodit poikkeavat näistä käsityksistä. Kaiken kaikkiaan aktiiviseen läsnäoloon perustuvia kotikäyntejä voi kuvata aistihavaintojen sekamelskaksi, mikä edellyttää tutkijalta poikkeuksetta orientoitumista vaativaan havainnointitehtävään.

Kodissa korostuvat monenlaiset edellä kuvatun kaltaiset tunnetilat eli affektit ja affektiiviset suhteet, jotka rakentuvat suhteessa kodin sosiaaliseen ja materiaaliseen maailmaan. Ne vaikuttavat asiakkaiden ja työntekijöiden lisäksi myös tutkijan toimintaan. Sen lisäksi, että tutkija havainnoi, aistii ja tuntee kodeissa tapahtuvia vuorovaikutustilanteita, hän on aina myös itse osa vuorovaikutusta. Affektiivinen toiminta ja siihen liittyvät suhteet tuottavat kotona tapahtuvan vuorovaikutuksen osapuolille erilaisia rooleja ja niiden nopeaa vaihtumista. Tämänkaltaisen roolityö on yleensä tiedostamatonta, mutta se on luettavissa vuorovaikutuksesta esimerkiksi silloin, kun asiakas asettuu yllättäen tutkijan rooliin ehdottaessaan, mitä havainnointipäiväkirjaan tulisi kotikäynnin perusteella kirjoittaa. Yhtä lailla tällainen tilanne tulee eteen, kun tutkija siirtyy työntekijän rooliin osallistuessaan kodin siivoukseen muiden osapuolten tavoin. (Lydahl ym. 2021.)

Roolien vaihtuminen edesauttaa myös tutkimuksen toteuttamista ja aineiston kertymistä. Asiakas saattaa esimerkiksi omaksua tutkijan roolin ja huolehtia, että nauhuri tulee kotikäynnillä asetettua sopivaan paikkaan äänen taltioimisen turvaamiseksi. Työntekijä taas voi pohtia, onko tutkija varmasti päässyt mukaan riittävän monelle kotikäynnille tarpeenmukaisen aineiston tuottamiseksi. Sen sijaan, että asiakkaat ja työntekijät olisivat siis aineiston-

keruun passiivisia kohteita, heistä ja tutkijasta muodostuu parhaimmillaan tutkimusaineistoa yhteisesti tuottava tiimi. Tässä mielessä koteihin paikantuvan liikkuvan etnografian yhteydessä olisikin luontevampaa puhua aineiston yhdessä tuottamisesta kuin aineiston keräämisestä. (Lydahl ym. 2021.)

Ennakoimaton koti ja havaintojen kirjaamisen välttämättömyys

Tutkijan toiminta kotikäynnin aikana edellyttää sensitiivisyyttä alusta lähtien. Tutkija on asiakkaan kotiin saapuessaan paitsi tutkija myös vieras, jonka tulee kunnioittaa asiakkaan henkilökohtaista tilaa ja tämän sinne määrittämiä sääntöjä (ks. Juhila ym. 2016). Jo kodin ovella työntekijöiden kanssa seisoessaan tutkijan on huomioitava, kenen on luontevinta astua ovesta ensimmäisenä sisään, missä tilanteessa ja miten asiakasta on sopivaa tervehtiä, onko soveliasta riisua kengät ja takki ja jos, niin mihin ne tulee asettaa ja niin edelleen. Tutkijan toiminnan hienovaraisuuden merkitys korostuu etenkin, jos tutkija ja asiakas eivät ole tavanneet toisiaan ennen kotikäyntiä eikä luottamussuhdetta ole etukäteen rakennettu.

Etnometodologisen vuorovaikutuksen tutkimuksen tavoite on säilyttää tarkasteltavat vuorovaikutustilanteet instituution luonnolliselle arjelle ominaisina. Tutkijan tulee kiinnittää fyysisen läsnäolonsa tapaan huomiota myös siksi, ettei luonnollinen asiakas-työntekijävuorovaikutus häiriintyisi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että tutkijan tulisi jättäytyä täysin syrjään näistä vuorovaikutustilanteista, olla paikalleen asettunut havainnoija etenkin silloin, jos asiakas ja työntekijä(t) liikkuvat kodissa aktiivisesti. Tällöin vuorovaikutuksen luonnollisuuden edistäminen ja ylläpitäminen voivat päinvastoin vaatia tutkijalta heittäytymistä mukaan ruumiilliseen toimintaan, kuten osallistumista kodin remonttiaskareisiin tai siivoamiseen työntekijän ja asiakkaan tavoin. (Ranta 2020; Lydahl ym. 2021.) Onkin syytä pohtia, kuinka hyvin tutkijan etäisyyteen, jopa näkymättömyyteen, viittaava varjostamisen käsite (Quinlan 2008) lopulta kuvaa liikkuvalla etnografialla kodeissa tuotettua aineistoa. Osumampaa voisikin olla puhua tutkijan mukana kulkemisesta.

Koteja liikkuvan etnografian toteuttamispaikkana kuvaa ennakoimattomuus. Sen lisäksi, että asiakkaiden kodit eroavat toisistaan, niissä voi tapahtua kotikäyntien välillä muutoksia: sisustusta on saatettu muuttaa, tai

asiakkaan kyky huolehtia kodista on muuttunut. Vähintään yhtä arvoituksellista on, miten osapuolet kulloinkin käyttäytyvät ja miten he suhtautuvat tutkijan läsnäoloon tai nauhurin käyttöön kodissa. Tutkija ei aina myöskään etukäteen pysty ennakoimaan, keitä kodissa on milloinkin läsnä. Paikalla voi olla lemmikkien lisäksi naapureita, sukulaisia tai ystäviä, mikä vaikuttaa väistämättä vuorovaikutukseen. Tällöin keskeisiä pohdinnan paikkoja ovat esimerkiksi se, keneltä ja missä tilanteessa tulee pyytää tutkimuslupa, sekä se, millaiseksi ennalta tiedostamattomien osapuolten rooli tutkimuksessa muodostuu (Ranta 2020; Lydahl ym. 2021). Koteihin paikantuvan tutkimusprosessin kulkua määrittäviä eettisiä toimintaraameja ja ratkaisuja ei siis ole mahdollista suunnitella kaikilta osin etukäteen. Tämän vuoksi tutkijalla tulee olla monenlaisiin tilanteisiin mukautuvaa eettistä ja empaattista reagointivalmiutta ja heittäytymiskykyä (Ranta 2020, 52).

Kotien yksilöllisyys ja yllätyksellisyys korostavat havainnointipäiväkirjan merkitystä liikkuvaa etnografiaa soveltavalle tutkijalle. Ääninauhurin käytöstä huolimatta havaintojen kirjaaminen on olennaista, jotta aineiston moniulotteisuus ja aistien pohjalta tehdyt havainnot voidaan säilyttää (ks. Büscher & Urry 2009, 112). Havainnointipäiväkirjaa voivat hyödyntää kotikäyntikohtaamisten tutkimisessa monin tavoin paitsi kotikäynneillä läsnä ollut tutkija myös mahdollinen tutkijaryhmä tutkimushankkeen taustalla. Sitä voi käyttää itsessään analysoitavana aineistona, minkä lisäksi se sisältää tärkeää, kohtaamisia kontekstoivaa ja täydentävää tietoa nauhurin tallettamalle aineistolle. Havainnointipäiväkirja muistuttaa tutkijaa muun muassa siitä, millaisissa paikoissa kotikäynnit tapahtuivat sekä miten asiakkaat ja työntekijät toimivat fyysisesti kotikäyntien aikana; kuka istui missäkin, millaisia esineitä kodissa oli, miltä siellä tuoksui ja näytti. Havainnointipäiväkirja tarjoaa tutkijalle myös mahdollisuuden reflektoida kodeissa tapahtuneen havainnoinnin herättämiä ajatuksia ja kerrata kohtaamia tilanteita. Sanallisia kirjauksia voivat täydentää paikoista otetut valokuvat tai tutkijan piirtämät kuvat, kuten kotien pohjapiirustukset. Etenkin valokuvien käytössä on kuitenkin keskeistä ottaa huomioon kodin yksityisyyden ja asukkaan sääntöjen kunnioittamiseen pohjautuva tutkimusetiikka, johon koteihin paikantuva tutkimus kaikinensa perustuu.

Johtopäätökset

Tässä luvussa olemme käsitelleet erilaisia metodologisia lähestymistapoja, joilla on mahdollista tutkia kotiin paikantuvaa hyvinvointityötä siten, että asiakkaan asunto kohtaamisen tilana ja kulttuurisesti määrittävä koti tulevat tutkimuksen olennaisiksi ja näkyviksi osiksi. Lähdimme liikkeelle sellaisista ihmismaantieteen suuntauksista, jotka tarjoavat näkökulmia ja konkreettisia analyysivälineitä kotikäyntikohtaamisten tarkasteluun. Näitä ovat tunteiden, aistien ja muistojen maantiede, laitosten jälkeinen maantiede sekä kodin ja hoivan maantiede. Tämän jälkeen paneuduimme etnometodologisen vuorovaikutuksen tutkimuksen antiin paikkoihin liittyvien kulttuuristen kategoriointien ja vuorovaikutuksen materiaalisuuden näkökulmista. Lopuksi eritimme liikkuvan etnografian kehyksessä sitä, millaista orientaatiota kodeissa tapahtuvien kohtaamisten tutkiminen edellyttää tutkijalta ja millaisiin vuorovaikutustilanteisiin hän jalkautuu asiakkaiden ja työntekijöiden kohtauksissa tutkiessaan.

Ihmismaantieteellä on paljon annettavaa ihmisen ja paikan välisen suhteen tutkimukselle, tässä tapauksessa erityisesti siitä näkökulmasta, miten asiakkaan asunto ja koti hyvinvointityön toteuttamisen paikkoina merkityksellistyvät asiakkaiden ja työntekijöiden kohtaamisissa. Etnometodologian vahvuus puolestaan on ”tässä ja nyt” tapahtuvan vuorovaikutuksen tarkastelu ihmisten omista orientaatioista käsin. Tätä suuntausta hyödyntäen on mahdollista analysoida myös sitä, miten ei-kielelliset, materiaaliset elementit kietoutuvat vuorovaikutuksen osiksi. Molemmat lähestymistavat painottavat niin asiakkaan kuin työntekijän kokonaisvaltaista toimijuutta kohtaamisissa. Kodeissa tapahtuvan hyvinvointityön tutkimus ei siten saisi palautua vain jommankumman osapuolen toiminnan tarkasteluun, vaikka yksittäisissä tutkimuksissa painopisteet voivatkin vaihdella.

Ihmismaantieteen suuntauksia ja etnometodologisen vuorovaikutuksen tutkimuksen käsitteistöä ja välineistöä voidaan tulkintamme mukaan yhdistellä tutkimuksissa eri tavoin riippuen tutkimusintressistä ja -kysymyksistä. Siten ei tarvitse valita vain yhtä metodologista tulokulmaa, joskin sekin on mahdollista. Lähestymistavat mahdollistavat lisäksi monenlaisten aineistojen käytön. Esimerkiksi kodin ja hoivan tutkimuksessa asiakkaiden ja työnteki-

jöiden haastattelut ovat olleet tyypillinen aineisto, jonka pohjalta on tulkittu kotikäyntikohtaamisiin liittyviä yksilöllisiä ja kulttuurisia merkityksiä. Etnometodologisessa tutkimuksessa taas niin sanotut luonnolliset vuorovaikutusaineistot eli nauhoitteet kotikäyntien kohtaamisista ovat ensisijaisia, koska ne mahdollistavat vuorovaikutuksen tarkan analyysin ja fokuusoitumisen siihen, miten tila ja materiaalisuus kietoutuvat vuorovaikutuksen osiksi.

Toisaalta etnometodologisesti voidaan tutkia myös haastatteluvuorovaikutusta ja siinä tapahtuvaa materiaalisuuden merkityksellistymistä. Ihmismaantieteessä taas luonnolliset, kotikohtaamisten vuorovaikutusaineistot avaavat haastatteluja konkreettisemmin paikkamerkityksiä. Edellisten aineistotyyppien lisäksi kiinnostavia tutkimusmateriaaleja voivat olla myös erilaiset tekstit, kuten elämäkerralliset kirjoitukset kodeissa käyneistä neuvolan tai sosiaalitoimiston työntekijöistä tai työntekijän kirjoittamat asiakaskertomukset kotikäyntikohtaamisista. Kannustammekin koteihin paikantuvista kohtaamisista kiinnostuneita tutkijoita sekä metodologiseen moninaisuuteen että useiden erilaisten aineistojen hyödyntämiseen silloin, kun se on tutkimusasetelman kannalta perusteltua.

Paikat, tilat ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen toisiinsa kytkevä liikkuva etnografia tarjoaa oivallisia välineitä edellä kuvattujen aineistokokonaisuuksien tuottamiseen ja analysoimiseen ihmismaantieteen ja etnometodologisten suuntausten lähtökohdista. Liikkuvan etnografian haltuunotto ja soveltaminen kodeissa tapahtuvien asiakas-työntekijäkohtaamisten yhteydessä ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Koti on aineiston tuottamiselle aina yllätyksellinen paikka, vaikka tutkija kuinka pyrki valmistautumaan huolellisesti siellä tapahtuvaan aineiston tuottamiseen ja sen yhteydessä herääviin eettisiin kysymyksiin. Toisaalta juuri kotien ennakoimattomuus osoittaa, miksi liikkuvan etnografian menetelmä antaa vaativuudestaan huolimatta tutkijalle niin paljon ja miksi tutkijan jalkautuminen mukaan kotikäyntien kohtaamisiin on ylipäätään tärkeää.

Kodin kulttuuriset, emotionaaliset, sosiaaliset ja materiaaliset kontekstisidonnaiset merkitykset tulevat väistämättä osaksi kotikäyntien vuorovaikutusta, ja tekevät hyvinvointityön kohtaamisista ja käytännöistä aina uniikkeja. Tämä jo itsessään kertoo, miksi asiakkaan kodissa vallitsevien tilannekohtaisten merkitysten tutkiminen on tärkeää. Jotta merkityksiin voidaan päästä

käsiksi, tutkijan tulee havainnoida niiden ilmenemistä siellä, missä ne konkreettisesti ”tässä ja nyt” todentuvat. Kotiin liittyvien merkitysten tavoittaminen liikkuvalla etnografialla kysyy tutkijalta aikaa ja motivaatiota sitoutua vaativaan, mutta antoisaan ja opettavaiseen yhteistoiminnalliseen prosessiin. Tehtävä edellyttää jatkuvaa tutkimuseettistä herkkyyttä, heittäytymiskykyä, omien kotiin liitettyjen kulttuurisnormatiivisten oletusten kyseenalaistamista sekä aistien ja tunteiden kokonaisvaltaista hyödyntämistä. Lisäksi tarvitaan taitoa havainnoida ja dokumentoida tämä kaikki.

1 Tällaista tutkimusta on tehty tämänkin artikkelin taustalla olevassa tutkimushankkeessa *Kodeissa tapahtuvien palvelukohtaamisten maantiede hyvinvointipalvelujen marginaalissa Suomessa ja Ruotsissa* (Suomen Akatemia, 2017–2022)

2 Tämän alaluvun teksti on aiemmin julkaistu osin samassa muodossa, mutta varsin erilaisessa yhteydessä tekstissä: Kirsi Juhila, Arja Jokinen & Eero Suoninen (2012) ”Kategoria-analyysin teesit”, teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (2012) *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino.

Kirjallisuus

- Angus, Jan & Kontos, Pia & Dyck, Isabel & McKeever, Patricia & Poland, Blake (2005) The personal significance of home and the experience of receiving long-term home care. *Sociology of Health and Illness* 27 (2), 161–187. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2005.00438.x>
- Baker, Carolyn (2003) Etnomethodological analyses of interviews. Teoksessa James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (toim.) *Inside interviewing: New lenses, new concerns*. London: Sage, 395–412.
- Banks, Sarah (2016) Everyday ethics in professional life: Social work as ethics work. *Ethics and Social Welfare* 10 (1), 35–52. DOI: <https://doi.org/10.1080/17496535.2015.1126623>
- Benwell, Bethan & Stokoe, Elizabeth (2006) *Discourse and identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Blunt, Alison (2005) Cultural geography: Cultural geographies of home. *Progress in Human Geography* 29 (4), 505–515. DOI: <https://doi.org/10.1191%2F0309132505ph564pr>
- Büscher, Monika & Urry, John (2009) Mobile methods and the empirical. *European Journal of Social Theory* 12 (1), 99–116. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1368431008099642>
- de Certeau, Michel (1984) *The practice of everyday life*. California: California University Press.
- Cloke, Paul & Crang, Philip & Goodwin, Mark (toim.) (2014) *Introducing human geographies*. Third edition. London: Routledge.
- Crabtree, Andy (2000) Remarks on the social organisation of space and place. *Journal of Mundane Behaviour* 1 (1), 25–44.
- Cresswell, Tim (2004) *Place: A short introduction*. Malden: Blackwell Publishers.
- Czarniawska, Barbara (2007) *Shadowing and other techniques for doing fieldwork in modern societies*. Malmö: Liber.
- Davidson, Joyce & Bondi, Liz & Smith, Mick (toim.) (2007) *Emotional geographies*. Aldershot: Ashgate.

- Doherty, Joe & Busch-Geertsema, Volker & Karpuskiene, Vita & Korhonen, Jukka & O'Sullivan, Eoin & Sahlin, Ingrid & Petrillo, Agostino & Wagnanska, Julia (2008) Homelessness and exclusion: Regulating public space in European cities. *Surveillance & Society* 5 (3), 290–314. DOI: <https://doi.org/10.24908/ss.v5i3.3425>
- Drew, Paul (1978) Accusations: The occasioned use of members' knowledge of "religious geography" in describing events. *Sociology* 12 (1), 1–22. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F003803857801200102>
- Drew, Paul & Heritage, John (toim.) (1992) *Talk at work: Interaction at institutional settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dyck, Isabel & Kontos, Pia & Angus, Jan & McKeever, Patricia (2015) The home as a site for long-term care: Meanings and management of bodies and spaces. *Health & Place* 11 (2), 173–185. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2004.06.001>
- Edwards, Derek (1997) *Discourse and cognition*. London: Sage.
- Eglin, Peter & Hester, Stephen (2003) *The Montreal massacre: A story on membership categorization analysis*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- Fahnøe, Kristian (2018) Emotional geographies of urban homeless people's avoidance of places providing social services. *European Journal of Homelessness* 12 (2), 15–34.
- Ferguson, Harry (2016) Researching social work practice close up: Using ethnographic and mobile methods to understand encounters between social workers, children and families. *British Journal of Social Work* 46 (1), 153–168. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu120>
- Ferguson, Harry (2018) Making home visits: Creativity and the embodied practices of home visiting in social work and child protection. *Qualitative Social Work* 17 (1), 65–80. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1473325016656751>
- Floersch, Jerry & Longhofer, Jeffrey L. & Nordquest Schwallie, Megan (2012) *Ethnography*. Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (toim.) *Social work theories and methods*. 2. painos. Los Angeles: Sage, 195–204.

- Frers, Lars (2009) Space, materiality and the contingency of action: A sequential analysis of the patient's file in doctor-patient interactions. *Discourse Studies* 11 (3), 285–303. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1461445609102445>
- Garfinkel, Harold (1967) *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Goffman, Erving (1983) *The Interaction order*. *American Sociological Review* 48 (1), 1–17. DOI: <https://doi.org/10.2307/2095141>
- Goodwin, Charles (2000) Practices of seeing: Visual analysis: An ethnomethodological approach. Teoksessa Theo van Leeuwen & Carey Jewitt (toim.) *Handbook of visual analysis*. London: Sage Publication, 157–182.
- Hester, Stephen & Eglin, Peter (1997) Membership categorization analysis: An introduction. Teoksessa Stephen Hester & Peter Eglin (toim.) *Culture in action: Studies in membership categorization analysis*. Lanham, MD: International Institute for Ethnomethodology and Conversation Analysis & University Press of America, 1–23.
- Holloway, Lewis & Hubbard, Phil (2013) *People and place: The extraordinary geographies of everyday life*. London: Routledge.
- Holmberg, Suvi & Ranta, Johanna (2021) Koti katkaisuhoidon tilana. *Janus* 29 (1), 54–70. DOI: <https://doi.org/10.30668/janus.84835>
- Housley, William & Smith, Robin James (2011) Mundane reason, membership categorization practices and the everyday ontology of space and place in interview talk. *Qualitative Research* 11 (6), 698–715. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1468794111415960>
- Häkli, Jouni (2008) *Meta hodos: Johdatus ihmismaantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.) (2007) *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki: Stakes.
- Jokinen, Arja (2004) Asuntola kulttuurisella kartastolla. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 74–97.

- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri ja moraali: Johdatus kategoria-analyysiin. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2004) Talking back to stigmatized identities: Negotiating culturally dominant categorizations in interviews with shelter residents. *Qualitative Social Work* 3 (3), 259–275. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1473325004045665>
- Juhila, Kirsi & Hall, Christopher & Raitakari, Suvi (2016) Interaction during mental health floating support home visits: Managing host-guest and professional-client identities in home-spaces. *Social and Cultural Geography* 17 (1), 101–119. DOI: <https://doi.org/10.1080/14649365.2015.1042401>
- Juhila, Kirsi & Hansen Löfstrand, Cecilia & Raitakari, Suvi (2021) Devoted work without limits? Activities and premises of home visit work at the margins of community care. *International Journal of Care and Caring* 5 (2), 247–262. DOI: <https://doi.org/10.1332/239788220X16032965398106>
- Juhila, Kirsi & Holmberg, Suvi & Lydahl, Doris & Hall, Christopher (2022) Observing and commenting on clients' home environments in mobile support home visit interactions: Institutional gaze, normalization and face-work. *Housing, Theory and Society* 39 (1), 82–97. DOI: <https://doi.org/10.1080/14036096.2020.1838944>
- Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012a) Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri ja moraali: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino, 17–43.
- Juhila, Kirsi & Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012b) Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri ja moraali: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino, 45–87.
- Karlsson, Lis Bodil & Gunnarson, Evy (2018) Squalor, chaos and feelings of disgust: Care workers talk about older people with alcohol problems. *Aging and Society* 38 (8), 1624–1644. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0144686X17000228>
- Kopomaa, Timo & Peltonen, Lasse & Litmanen, Tapio (toim.) (2008) *Ei meidän pihallemme! Paikalliset kiistat tilasta*. Helsinki: Gaudeamus.

- Koskela, Hille (2009) *Pelkokierre: Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuula, Arja (2011) *Tutkimusetiikka: Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa & Tani, Sirpa (2009) *Hengailun maantiede: Arjen kaupunki nuoren olemisen tilana*. *Alue ja ympäristö* 38 (1), 51–58.
- Laurier, Eric (2009) *Ethnomethodology/ethnomethodological geography*. Teoksessa Rob Kitchin & Nigel Thrift (toim.) *International encyclopedia of human geography*, vol. 3. Oxford: Elsevier, 632–637.
- Laurier, Eric & Whyte, Angus & Buckner, Kathy (2002) *Neighboring as an occasioned activity: 'Finding a lost cat'*. *Space & Culture* 5 (4), 346–367. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1206331202005004003>
- Lefebvre, Henri (1991) *The Production of space*. Oxford: Blackwell.
- Ley, David (1981) *Behavioural geography and philosophies of meanings*. Teoksessa Kevin R. Cox & Reginald G. Golledge (toim.) *Behavioural problems in geography revisited*. London: Methuen, 209–230.
- Lindholm, Camilla & Stevanovic, Melisa & Peräkylä, Anssi (2016) *Johdanto*. Teoksessa Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.) *Keskusteluanalyysi: Kuinka tutkia toimintaa ja sosiaalista vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Lydahl, Doris (2017) *Same and different? Perspectives on the introduction of person-centred care as standard healthcare*. *Studies in Sociology* 65. Göteborg: University of Gothenburg.
- Lydahl, Doris & Holmberg, Suvi & Günther, Kirsi & Ranta, Johanna (2021) *Doing data together: Affective relations and mobile ethnography in home visits*. *Qualitative Research* 21 (4), 515–530. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1468794120917913>.
- Massey, Doreen (2008) *Samanaikainen tila*. Tampere: Vastapaino.
- McDonald, Seonaidh & Simpson, Barbara (2014) *Shadowing research in organizations: The methodological debates*. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal* 9 (1), 3–20.

- McHoul, Alec & Watson, Rod (1984) Two axes for the analysis of “commonsense” and “formal” geographical knowledge in classroom talk. *British Journal of the Sociology of Education* 5 (3), 281–302. DOI: <https://doi.org/10.1080/0142569840050305>
- Milligan, Christine (2000) ‘Bearing the burden’: Towards a restructured geography of caring. *Area* 32 (1), 49–58. <https://www.jstor.org/stable/20004036>.
- Misztal, Barbara A. (2003) *Theories of social remembering*. Milton Keynes: Open University Press.
- Novoa, Andre (2015) Mobile ethnography: Emergence, techniques and its importance to geography. *Human Geographies: Journal of Studies and Research in Human Geography* 9 (1), 97–107. DOI: <http://dx.doi.org/10.5719/hgeo.2015.91.7>
- O’Reilly, Karen (2009) *Key concepts in ethnography*. London: Sage Publications
- Parr, Hester (2000) Interpreting the ‘hidden social geographies’ of mental health: Ethnographies of inclusion and exclusion in semi-institutional places. *Health & Place* 6 (3), 225–237. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1353-8292\(00\)00025-3](https://doi.org/10.1016/S1353-8292(00)00025-3)
- Pehkonen, Samu (2009) Maan kuvailemisen taito: Harjoituksia etnometodologisesta maantieteestä. *Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja*, no 95. Joensuu: Joensuun yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-219-236-3>
- Peil, Tiina (2020) Home. *Teoksessa International encyclopedia of human geography*, 2nd edition, Volume 7. Amsterdam: Elsevier, 53–57.
- Peräkylä, Anssi (2016) Ilmeet ja eleet. *Teoksessa Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.) Keskustelunalyysi: Kuinka tutkia toimintaa ja sosiaalista vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 63–78.
- Peräkylä, Anssi & Stevanovic, Melisa (2016) Kehollinen läsnäolo. *Teoksessa Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.) Keskustelunalyysi: Kuinka tutkia toimintaa ja sosiaalista vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 32–46.
- Philo, Chris (2000) Post-asylum geographies: An introduction. *Health & Place* 6 (3), 135–136. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1353-8292\(00\)00018-6](https://doi.org/10.1016/S1353-8292(00)00018-6)

- Pink, Sarah & Morgan, Jennie (2015) Other people's homes as sites of uncertainty: Ways of knowing and being safe. *Environment and Planning* 47 (2), 450–464. DOI: <https://doi.org/10.1068%2Fa140074p>
- Quinlan, Elizabeth (2008) Conspicuous invisibility: Shadowing as a data collection strategy. *Qualitative Inquiry* 14 (8), 1480–1499. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F1077800408318318>
- Ranta, Johanna (2020) Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa: Tutkimus institutionaalisesta vuorovaikutuksesta. Tampereen yliopiston väitöskirjat 279. Tampere: Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1627-3>
- Roivainen, Irene (1995) Kun ongelmalla on osoite. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat: Konstruktionistinen näkökulma*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 78–98.
- Roivainen, Irene (1999) Sokeripala metsän keskellä: Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2.
- Ruusuvuori, Johanna (2001) Harvey Sacks: Arkielämän metodit ja keskusteluanalyysi. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjät*. Tampere: Vastapaino, 383–405.
- Ruusuvuori, Johanna (2016) Katse. Teoksessa Melisa Stevanovic & Camilla Lindholm (toim.) *Keskusteluanalyysi: Kuinka tutkia toimintaa ja sosiaalista vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino, 47–62.
- Räsänen, Jenni-Mari (2014) Tietotekniikkaan pohjautuva asiakastiedon käyttö sosiaalipäivystyksessä: Etnometodologinen puheen ja vuorovaikutuksen tutkimus. *Acta Universitatis Tamperensis* 1932. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9447-5>
- Räsänen, Jenni-Mari (2015) Emergency social workers navigating between computer and client. *British Journal of Social Work* 45 (7), 2106–2123. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu031>
- Sacks, Harvey (1972) On the analysability of stories by children. Teoksessa Jeff Coulter (toim.) *Ethnomethodological Sociology*. Aldershot: Edward Elgar Publishing Company, 254–270.

- Sacks, Harvey (1992) Lectures on conversation, volumes 1 (LC1) and 2 (LC2). Toimittanut Gail Jefferson. Oxford: Basil Blackwell.
- Schegloff, Emanuel A. (1972) Notes on a conversational practice: Formulating place. Teoksessa David Sudnow (toim.) Studies in social interaction. New York: Free Press, 75–119.
- Sillanpää, Taina (2017) Muistetun lapsuuden maantiede: Päiväkotimuistot lapsuuden maantieteen ja muistitutkimuksen leikkauspinnassa. Kasvatus & Aika 11 (3), 70–79.
- Stevanovic, Melisa & Lindholm, Camilla (toim.) (2016) Keskusteluanalyysi: Kuinka tutkia toimintaa ja sosiaalista vuorovaikutusta. Tampere: Vastapaino.
- Suoninen, Eero (2001) Harold Garfinkel: Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa Vilma Hänninen, Jukka Partanen & Oili-Helena Ylijoki (toim.) Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä. Tampere: Vastapaino, 365–382.
- Tainio, Liisa (toim.) (1997) Keskusteluanalyysin perusteet. Tampere: Vastapaino.
- Taylor, Stephanie (2002) Researching the social: An introduction to ethnographic research. Teoksessa Stephanie Taylor (toim.) Ethnographic research: A reader. London: Sage, 1–12.
- Twigg, Julia (1999) The spatial ordering of care: Public and private in bathing support at home. *Sociology of Health & Illness* 21 (4), 381–400. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9566.00163>
- Urry, John (2007) *Mobilities*. Cambridge: Polity Press.
- Vilkko, Anni (2010) Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Anni Vilkko, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.) Kotia paikantamassa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 35–58.
- Wiles, Janine (2005) Conceptualizing place in the care of older people: The contributions of geographical gerontology. *Journal of Clinical Nursing* 14 (8B), 100–108. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2005.01281.x>
- Wolch, Jennifer & Philo, Chris (2000) From distributions to definitions of difference: Past and future mental health geographies. *Health and Place* 6 (3), 137–157. DOI: [https://doi.org/10.1016/s1353-8292\(00\)00019-8](https://doi.org/10.1016/s1353-8292(00)00019-8)

Zadoroznyj, Maria (2009) Professionals, carers or 'strangers'? Liminality and the typification of postnatal home care workers. *Sociology* 43 (2), 268–285. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038508101165>

